

ФОРМУВАННЯ І СТАНОВЛЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО РУХУ В ГАЛИЧИНІ (1832—1939 рр.)

Я.В. Луцький

Прикарпатський університет Василя Стефаника

Українське мандрівництво на Галичині бере початок у першій половині XVIII ст., спираючись на досвід європейського та світового туризму. Велику роль у його становленні в 20—40-х рр. XVIII ст. зіграла діяльність В. Барського, який половину свого життя провів у мандрівках і видав «Странствовання Василя Григоровича Барского по святым местам Востока, 1723—1747» [10: 158].

Під впливом мандрівного вчителя А. Чарноцького, який був дослідником слов'янської старовини, члени «Руської трійці» М. Шашкевич, І. Вагилевич та Я. Головацький першими порушили питання про організацію народознавчих мандрівок і самі багато мандрували.

Першу мандрівку Я. Головацький здійснив влітку 1832 р., «несучи у народ зерна просвіти», та збираючи фольклор, він «не жалкував зусиль, щоб у мандрівках краще пізнати свій народ» [7: 84].

Багато подорожував І. Вагилевич, використовуючи кожен нагоду для дослідження життя і культури краян, роблячи археологічні спостереження, фольклорні та етнографічні записи [3: 3].

Завдяки членам «Руської трійці», які розгорнули цілеспрямовану роботу щодо вивчення регіону, використовуючи з цією метою мандрівки і першими порушили питання про організацію народознавчих мандрівок. Вони багато мандрували територією Східної Галичини, Північної Буковини та Закарпаття. Діяльність галицьких просвітителів національного відродження послужила поштовхом для наступних поколінь мандрівників. Вагомий внесок у розвиток туристично-краєзнавчого руху зробив «історик і педагог, редактор і видатний громадський діяч Ільницький» [9: 62]. Цінний матеріал про побут, звичаї гуцулів, природу гуцульського краю містить його нарис «З Карпат коломийських». Першу комбіновану мандрівку за межі краю, він з групою товаришів здійснив у 1844 р. по Угорщині.

До краєзнавчих дослідників Галичини слід віднести І. Гавришкевича, який у студентські роки (1848—1851) разом з товаришами на возах здійснили багатоденні мандрівки [19: 143]. Цінність цих мандрівок полягає в тому, що І. Гавришкевич «відкрив» вісім вершин, що не увійшли до каталогу «Висоти Східної Галичини і Буковини», який був опублікований в 1863 р в Галичині». Отже, І. Гавришкевича слід вважати піонером на ниві картографії.

Пристрасним мандрівником виступає О. Партицький. Зокрема, влітку 1865 р. він разом зі З. Пас-

лавським. Д. Танячкевичем, І. Шандичевським, Ю. Целевичем, Н. Вахнянином взяли участь у тижневій мандрівці по Галичині. Зібрані в ході мандрівки краєзнавчі матеріали знайшли своє віддзеркалення у краєзнавчо-етнографічних, археологічних, лінгвістичних, географічних та історичних дослідженнях. Про мандрівки О. Партицького свідчать публікації на туристичній краєзнавчій тематиці, в часописі «Газета шкільна», а саме: «З життя волинського люду за Бойлем Т. Стецьким», «Образи Руси Галицької», «Подорожньо-етнографічні записки». «Руїни стародавніх замків на Поділлі» та інш. Крім того, він розробив ряд туристичних маршрутів по Галичині, зокрема околицями Львова.

У 1878 р. О. Партицький звернувся до краян з пропозицією про те, щоб вони розробляли та прокладали нові туристичні маршрути і посилено вивчали свій рідний край, як це робиться в країнах Європи [13: 32].

Великий внесок у розвиток мандрівництва зробили А. Петрушевич та професор І. Шараневич, які не тільки досліджували свій край, але і організовували цілу низку краєзнавчих історико-археологічних виставок, що перетворилися у перші українські музеї у Львові — 1870 р., у Народному домі (1873) та Ставропігійському інституті (1875) [2: 136]. Доречно констатувати той факт, що І. Шараневич у 1882 р. при допомозі комісії охорони пам'яток старовини, почав розкопки Галича [22: арк. I]. А у 1886 р. він у Народному домі створює археологічно-бібліографічну виставку та музей галицько-української старовини, який був розмішений в Ставропігійському інституті.

7 липня 1887 р. у Тернополі відбулась етнографічна виставка, де експонувалися речі з Гуцульщини, Покуття та Поділля. Під час виставки вперше було зроблено фотографії та пам'ятний альбом [21: 478].

Неперевершеним організатором багатьох науково-пізнавальних подорожей та експедицій був І. Франко, у 1883 р. він організував етнографічно-статистичний гурток, який пізніше реорганізувався в «Кружок для устроювання вандрівок по ріднім краю». Результатом його постійних мандрівок стали чисельні публікації фольклорних та етнографічних матеріалів, теоретичних праць з етнології та етнографії, які і в наш час мають наукову та історичну цінність.

Під впливом його краєзнавчої діяльності на території Східної Галичини у 1883—1889 рр. від-

буваються шість щорічних просвітницьких мандрівок передової студентської молоді. Про ці мандрівки збереглися описи, які були надруковані в газетах 80-х рр. XIX ст. Першу спробу їхнього узагальнення зробив І. Крип'якевич в історико-краєзнавчому нарисі «З історії галицького краєзнавства» [11:3].

Одним із учасників багатьох мандрівок по Гуцульщині був історик, засновник і редактор видань «Дзвінок», «Учитель», співредактор «Зорі», «Діла», «Руської читанки» професор В. Шухевич. Зазначимо, що він видав п'ятитомник «Гуцульщина», який мав велике значення для розвитку туризму та краєзнавства. За заслуги перед наукою його було обрано членом Наукового товариства ім. Т. Шевченка (НТШ), членом етнографічної комісії австрійського товариства народознавців та членом етнографічного товариства Чехословаччини [1: 26].

У розвиток туризму і краєзнавства у Галичині чималу роль відіграв В. Гнатюк — секретар НТШ у Львові, секретар етнографічної комісії НТШ та редактор багатьох видань. Він написав понад 300 праць та краєзнавчих розвідок.

В. Гнатюк тісно підтримував зв'язки з багатьма краєзнавцями Галичини. У 1902 р. він із І. Франком звернулися до краян із проханням збирати предмети старовини, пам'ятки мистецтва та передавати їх для музею при НТШ, заснованого 1895 р. [20: 78]. Крім того, зібрані матеріали передавалися і до Львівського музею, який був заснований товариством «Просвіта» у 1886 р. [8: 6].

У 1905 р. А. Шептицьким було закладено Церковний музей, що під керівництвом І. Свенціцького у грудні 1908 р. набув статусу «наукової фундації», а з липня 1911 р. отримав назву «Національний» [14: 4]. А. Шептицький для музею передав свою особисту «колекцію із 9880 предметів. Серед них — рукописи XV—XVIII ст., стародруки, архівні матеріали XVI—XVIII ст., ікони, твори живопису та графіки, речі культового призначення» [7: 284]. Для розміщення цих скарбів, він купив велику палату у Львові. На створення музею А. Шептицький витратив 2 мільйони довоєнних корон і забезпечив його утримання [24: 39].

Крім музеїв проводились виставки, зокрема у Стрию в 1909 р. та виставка Домашнього промислу в Коломиї. [23: арк. 1—11].

Усвідомлюючи велике значення туристично-краєзнавчого руху, українські школи та гімназії почали проводити прогулянки, мандрівки та екскурсії по рідному краю. Так, у 1910 р. учитель Коломийської гімназії О. Цісик з групою мандрує з «Коломиї через Молодятин, Ослави, Яремче, Микуличин і Ворохту, аж ген на Говерлю» [25: 133], а учні городенківської української гімназії в 1912-1914 рр. «ходили на прогульки аж поза Дністер. Там практично вчилися пізнавати, цінити і любити рідний край» [26: 147]. Крім дізнання свого

краю, деякі учні мали змогу побувати і в інших країнах Європи. Наприклад, гімназисти Станіславської гімназії «мали щастя побувати кільканадцять днів під безхмарним чарівним небом Італії» [16: 263].

20 травня 1910 р. у Станіславі відбулися Загальні збори, на яких був затверджений Статут українського туристичного товариства «Чорногора» і обрано голову та членів Виділу (Ради). Головою став С. Стеблицький, а до Виділу ввійшли Я. Грушкевич, І. Стасинець, Л. Чачковський, Й. Білинський. Статут товариства «Чорногора» був затверджений рішенням намісника цісаря в Галичині М. Бобжинським 10 червня 1910 р. [4: арк. 12].

За час свого існування туристичне товариство «Чорногора» проводило збори, конференції, прогулянки, екскурсії, мандрівки, друкувало фотографії вершин Карпат. Для любителів подорожувати почали виходити статті, нариси з туристично-краєзнавчої проблематики. [15: 67]. Це товариство проіснувало до Першої світової війни.

У 1920-х рр. на теренах Східної Галичини туристично-краєзнавчий рух відроджується і поширюється та набирає більш організованіших форм. В цей час велике поширення в краю знайшли не тільки освітні організації, які займалися туристично-краєзнавчою діяльністю, але й гімнастично-пожежні товариства «Сокол» і «Січ» у яких перебували десятки тисяч осіб сільської молоді. Крім того, тисячі юнаків та юнок були у «Лузі». «Орлах» — КАУМІ (Католицька акція української молоді), а найбільше у «Пласті» [6: 252], де велика увага приділялася туристично-краєзнавчій роботі.

У піднесенні туристично-краєзнавчого руху брали активну участь кращі представники української інтелігенції. Так, восени 1921 р. у Львові професор І. Крип'якевич заснував «Кружок любителів Львова». Саме з його ініціативи організувалися перші мандрівки по Львову та околицях, що мали переважно історико-науковий характер. З часом «Кружок» розширив свою діяльність, доповнюючи туристично-краєзнавчу роботу збиранням та опрацюванням етнографічного матеріалу.

30 травня 1922 р. відновило свою діяльність туристичне товариство «Чорногора» у Станіславі та утворилися його філії в Коломиї, де керівником був Р. Щипайло та Косові на чолі із М. Горбовим, який ще був засновником Пласту в Косові. Головою товариства «Чорногора» став лікар Я. Грушкевич, а членами Виділу — Ф. Величко, С. Никифорак О. Каратницький, С. Слюсарчук, С. Стеблинський, Л. Чачковський. Хочеться відзначити те, що Чачковський у 1925 р. відновив дослідження над Галичем. За словами Я. Пастернака, Л. Чачковський був «гарячий аматор-археолог» [17: 61].

Товариство «Чорногора» мало мету: 1) вивчення і дослідження Карпат; 2) збирання і розповсюдження відомостей про історичні та природно-

ландшафтні місця краю; 3) вивчення та охорона пам'яток історії, культури та природи; 4) збирання та зберігання предметів старовини, зразків народного мистецтва та промислів.

Для досягнення мети товариство влаштовувало збори, звіти, конференції, забави, спільні туристичні мандрівки, теоретичні і практичні заняття з молоддю, утримувало фахову бібліотеку із спеціальною краєзнавчою літературою, картами, схемами, науковими статтями і описами туристичних маршрутів, здійснювало видавничу діяльність [5: 12].

У жовтні 1924 р. у Львові було засновано українське мандрівно-краєзнавче товариство «Плай». Його Статут був затверджений 15 листопада і передбачав поширення діяльності «Плаю» на всю територію Галичини з філіями в інших містах Галичини. При товаристві були утворені комісії (лекційна, екскурсійна, мандрівнича). Першим головою товариства став В. Старосольський. Товариство «Плай» розробило плани туристично-краєзнавчої роботи та завдання, які визначали проведення мандрівок та пропаганда туризму. Крім того, скликало загальні збори, конференції, реєструвало історичні пам'ятні місця краю, розробляло туристичні маршрути по Галичині. У 1925 р. за редакцією І. Крип'якевича почав виходити часопис «Туристика і краєзнавство» (додаток до щоденної газети «Діло»), а з 1937 р. — журнал «Наша Батьківщина», в якому були видруковані статті, схеми туристичних маршрутів та описи мандрівок [12: 65].

У 1925 р. у Тернополі було утворене Подільське туристичне товариство, яке мало свої філії в інших містах. Завдання цього товариства було ознайомлення з історією та природою Тернопільщини.

Центральний відділ знаходився в Тернополі. Він мав такі секції, як туристичну, екскурсійну, охорони природи, догляду за старовиною, краєзнавчу та ін. Це товариство велику увагу надавало пропаганді туристично-краєзнавчої роботи, організовувало та проводило екскурсії та мандрівки, займалося охороною природи та старовини, мало музей і бібліотеку, пункти прокату туристичного спорядження. Крім того, воно мало своє видавництво, в яких друкувало путівники, карти, буклети та літературу на туристично-краєзнавчу тематику.

Подільське товариство тримало бази та притулки у Тернополі, Чорткові, Заліщиках, Теревовлі, Бережанах, Бучачі, Кривчі та в інших містах і селах, де надавалися платні послуги (нічліг, харчування, екскурсії, транспортні послуги та ін.) [18: 65].

Всі туристичні товариства давали місцевим краєзнавцям та туристичним гурткам завдання збирати фольклорні, етнографічні описи, малюнки, фотографії і речі старовини та передавати їх до музеїв, зокрема у Коломийський музей «Гуцульщина», заснований у 1926 р., у музей «Бойківщина» у Самборі — 1927 р., у Станіславський музей,

який почав свою роботу в 1928 р. у музей «Яворівщина» в Яворові — 1931 р., у музей «Верховина» в Стрию — 1933 р. та музей «Сокальщина» в Сокалі — 1937 р. Станом на 1937 р. у Галичині було 12 українських музеїв, в яких працювало 20 штатних працівників.

Найбільш поширеними формами туристично-краєзнавчої роботи були прогулянки, екскурсії, мандрівки, експедиції, зльоти, змагання.

Туристично-краєзнавчий рух мав суттєвий вплив на формування особистості, сприяв процесу подальшого утвердження туризму, виникненню нових туристичних секцій та гуртків у молодіжних спортивних товариствах та зростанню кількості їх членів.

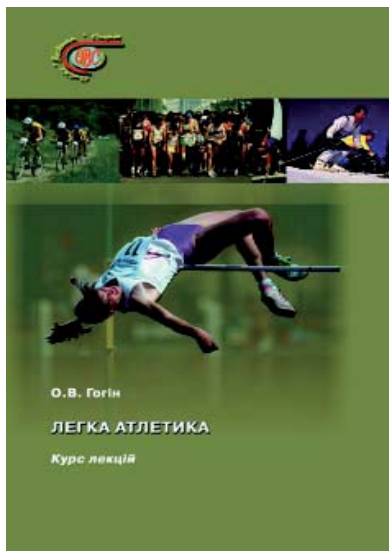
Пріоритетними напрямками туристично-краєзнавчої роботи в Галичині були: ознайомлення з духовно-культурною спадщиною українського народу та його історичним минулим; залучення української молоді до суспільно-корисної роботи; національно-патріотичне виховання; підготовка до національно-визвольної боротьби за незалежність України; формування національної свідомості та християнської моралі.

Як бачимо, туристично-краєзнавчий рух за своїм характером і змістом був прогресивним суспільно-історичним явищем. Він сприяв широкому залученню молоді до процесу національно-культурного відродження краю, підготовці до національно-визвольної боротьби, піднесення культурно-просвітницької роботи та національної свідомості серед населення на теренах Галичини.

Література

1. *Арсенич П.* Родина Шухевичів. — Коломия: ВІК, 1995. — 80 с.
2. *Гаврилів Б.* Галицьке краєзнавство XIX—XX. — Коломия: ВІК, 1997. — 168с.
3. *Дем'ян Г.* Іван Вагилевич — історик і народознавець. — К.: Наукова думка. 1993. — 152с.
4. Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО). — Ф.2. — Оп. 3. — Спр.312. — Арк. 7.
5. ДАІФО. — Ф.6. — Оп.1. — Спр. 94. — арк. 12.
6. *Дорошенко Д.М.* Історія України. — Краків-Львів, 1942. — 252 с.
7. Історія України в особах XIX — XX ст. — К.: Україна. 1995, — 480с
8. *Іваничук Р.* Нариси історії Просвіти. — Львів-Краків-Париж. 1993 — 232с.
9. *Качкан В.* Хай святиться ім'я твоє. — Чернівці: Прут, 1994. — 196 с.
10. *Крип'якевич І.* Історичні проходи по Львові. — Львів: Каменяр. 1991. — 166 с.
11. *Крип'якевич І.П.* // 3 історії Галицького краєзнавства. Туристика і краєзнавство. — 1925. — Ч. 1. — С. 1—3.
12. *Козицький А.* Краєзнавчо-туристичне товариство «Плай» (1924—1939 рр.) // 3 історії вітчизняного туризму: 36. наук. ст. — К.: ФПУ, 1997. — С. 58—65.
13. *Ковалюк Р.* Українська мандрівка в Галичині у XIX ст. // 3 історії вітчизняного туризму: 36. наук. ст. — К.: ФПУ, 1997. — С. 32—38.

14. Літопис Національного музею за 1935 рік. Видання Союзу прихильників національного музею. — Львів. 1935. — 35 с.
15. *Луцький Я.В.* Історія туризму в Галичині до 1939 року. // З історії вітчизняного туризму: 36. наук. ст. — К.: ФПУ, 1997. — С. 66—75.
16. *Мацьків Т.* Українські гімназії в Станіславові // Альманах Станіславівської землі. — Нью-Йорк — Торонто — Мюнхен, 1975 — Т. 1. — С. 261—266.
17. *Пастернак Я.* Старий Галич. — Івано-Франківськ: Плай. 1998. — 347 с.
18. *Питуляк М.Р.* Розвиток туризму на Тернопільщині у 20—30 роках ХХ ст. // З історії вітчизняного туризму: 36. наук. ст. — К.: ФПУ, 1997. — С. 76—82.
19. *Серкіз Я.* Іван Гавришкевич — мандрівник і краєзнавець // Розвиток туризму в Україні: 36. наук. ст. — К: Слов'янський діалог, 1995. — С. 140—145.
20. *Франко І., Гнатюк В.* Два поклики // Діло. — Львів, 1902. — С. 77—79.
21. *Франко І.Я.* Твори в 50т. — К., 1955. — Т. 46. — Кн. 1. — С. 469—479.
22. Центральний державний історичний архів України у Львові (ЦДІА). — Ф. 146. — Оп. 510. — Спр. 1030. — Арк. 1—27.
23. ЦДІА України у Львові. — Ф. 309. — Оп.1. — Спр. 226, — арк. 15.
24. ЦДІА України у Львові. — Ф.309. — Оп.1. — Спр. 84. — Арк. 1—11.
25. *Цегельський Л.* Митрополит Андрій Шептицький. — Львів: Місіонер. 1995. — 78с.
26. *Цісик О.* Було колись в Коломиї // Коломия і Коломийщина. — Філадельфія-Нью-Йорк, 1980. — С. 133—138.
27. *Шкляр О.* Українські гімназії в Городенці // Городенщина: Історично-мемуарний збірник. — Нью-Йорк-Торонто-Вінніпег, 1978. — С. 145—152.

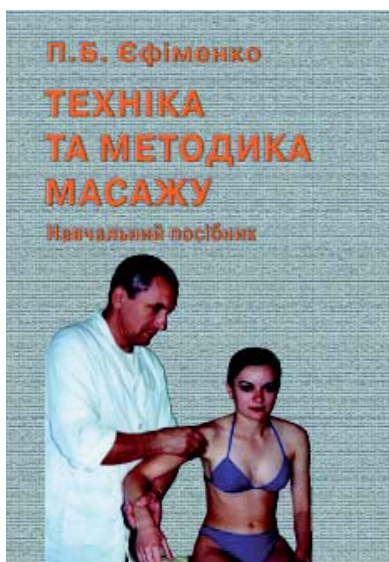

Гогін О.В.

Г58 Легка атлетика: Курс лекцій / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. — Харків: «ОБС», 2001. — 112 с.
ISBN 966-7858-09-X.

В основу лекційного курсу покладено системно-структурний підхід, який в найбільшій мірі дозволяє вирішити їх цільову направленість. Матеріали текстів лекцій тісно пов'язані із змістом інших навчальних дисциплін, які вивчаються на факультеті фізичного виховання.

Для студентів факультетів фізичного виховання педагогічних навчальних закладів.

Єфіменко П.Б.

Є91 Техніка та методика масажу / Харк. держ. інститут фіз. культури. — Харків: «ОБС», 2001. — 144 с.
ISBN 966-7858-07-3.

У навчальному посібнику описані техніка проведення основних та додаткових масажних прийомів, а також методика проведення масажу окремих частин тіла людини з точки зору сеансу загального масажу. Значна увага приділяється спрямованості механічної дії окремих масажних прийомів, що сприятиме більш чіткому диференціюванню структури часткового масажу з урахуванням анатомічної побудови масажованої ділянки тіла. Автором зроблено спробу уніфікувати термінологію щодо назв окремих масажних прийомів.

Для зручності користування посібник містить словники: українсько-російський та спеціальних умовних термінів (гlossарій).

Навчальний посібник розрахований на студентів та викладачів вищих навчальних закладів де викладається масаж, а також для тренерів, реабілітологів, масажистів.